

BO'LAJAK OLIGOFRENOPELAGOGLARNI KASBIY KOMPETENTLIGINING TARKIBIY TUZILMASI

O'zMPU Pedagogika psixologiya va inklyuziv ta'lim fakulteti
Oligofrenopedagogika kafedrasida o'qituvchisi **Gulyamova A.A.**

ANOTATSIYA

Mazkur maqolada bo'lajak oligofrenopedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish jarayoni va uning tarkibiy tuzilmasi yoritilgan. Kasbiy kompetentlik pedagogning nafaqat nazariy bilimlari, balki amaliy ko'nikma va shaxsiy sifatlarining uyg'unligi sifatida izohlanadi. Oligofrenopedagog uchun bu, avvalo, maxsus pedagogika va psixologiya bo'yicha chuqur bilim, korreksion ta'lim metodlari, diagnostika va rehabilitatsiya faoliyatini samarali tashkil etish malakalarini o'z ichiga oladi. Shuningdek, kasbiy kompetentlikning shaxsiy-axloqiy (empatiya, insonparvarlik, sabr-toqat), ijtimoiy-kommunikativ (ota-onalar hamda mutaxassislar bilan hamkorlik), hamda innovatsion (zamonaviy texnologiyalar va yangi metodlarni qo'llash) komponentlari alohida ahamiyatga ega. Bo'lajak oligofrenopedagoglarning kasbiy kompetentligini shakllantirish ularning ta'lim-tarbiyaviy va korreksion faoliyatda yuqori samaradorlikka erishishlarini ta'minlaydi.

Kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish masalasi zamonaviy pedagogika fanida faol muhokama qilinmoqda. A.L.Asmolov jamiyatining umumjahon jarayonlarga kiritilganligini hisobga olib, "butun ta'lim tizimining ijtimoiy transformatsiyalanishi" muqarrarligini ta'kidlaydi. Ta'limni ijtimoiy-madaniy modernizatsiya qilish vazifalari qatorida A.L.Asmolov turli darajadagi ta'lim dasturlarini ishlab chiqishda qadriyatli maqsadli ustanovka sifatida "kompetensiyalarni yangilash yo'li bilan kompetentlik"ni rivojlantirishni qayd etadi[116]. Ta'lim maqsadlarini o'zgartirish "insonning ijtimoiy dunyoga kirishini, uning bu dunyoda samarali moslashishini ta'minlash" muammolarini hal qilish bilan bog'liq bo'lib, pirovard "ta'limni yanada to'liq, shaxsiy va ijtimoiy integratsiyalashgan natija bilan ta'minlash" masalasini ko'tarish zarurati tug'iladi. Ta'lim tabiatidagi sezilarli o'zgarishlar - uning yo'nalganligi, mazmuni maqsadlari, bir qator tadqiqotchilarning fikriga ko'ra ta'lim natijalarining yangi paradigmasini shakllantirishdan dalolat beradi.

Xususan, V.I.Bidenko "tarkib-bilim-sub'ekt (fanlar bo'yicha) paradigmasidan shaxsni turli xil kontekstlarning keng maydonida samarali yashashga tayyorlik va qobiliyat bilan qurollantirishga qaratilgan yangi yo'nalishga" paradigmal siljish zarurligini ta'kidlaydi. «Kompetensiyalar» tushunchasi ta'lim natijalarining yangi paradigmasi sifatida namoyon bo'ladi, bu esa oliy kasbiy ta'limning o'quv dasturlarini

kompetensiyalarga asoslangan va uslubiy jihatdan loyihalashtirishni, o'quv jarayonining sifatli natijalarini kompetensiyalarning integratsiyalashgan tilida ifodalashni talab qiladi.

Hozirgi vaqtda kasb-hunar ta'limi nazariyasi va amaliyotida uchta paradigma taqdim etilgan va talab qilinmoqda: kognitiv, faoliyatga asoslangan va shaxsga yo'naltirilgan. E.F.Zeer, A.M.Pavlova, E.E.Simanyuklarning ta'kidlashicha, har bir paradigmaga murojaat qilishning maqsadga muvofiqligi kasbiy ta'lim bosqichining asosiy vazifalariga mos keladi. Kognitiv yo'naltirilgan paradigma, asosan, boshlang'ich bosqichda talabalar o'rtasida "o'quv faoliyatining yaxlit tuzilmasini" shakllantirish vazifalariga mos keladi. Asosiy bosqichda faoliyatga yo'naltirilgan paradigma "ishlab chiqarish xarakteridagi ta'lim muammolarini hal qilish bilan bog'liq ko'nikmalar va harakatning umumlashtirilgan usullarini shakllantirishni ta'minlaydi <...> - asosiy kompetensiyalar". Yakuniy bosqichda shaxsga yo'naltirilgan paradigma talabalarni ta'lim va kasbiy muammolarni hal qilish qobiliyatiga o'rgatishini ta'minlaydi. Mualliflarning fikricha, ta'lim mazmunini yangilashning konseptual qoidasi sifatida kompetentli yondashuvni amalga oshirishtegishli ta'lim texnologiyalarini talab qiladi. E.F. Zeerning ta'kidlashicha, ta'lim paradigmalarining almashishi ta'limning amaliy yo'nalishini kuchaytirishni talab qiladi. Muallifning fikricha, kompetentli yondashuv doirasida kasbiy ta'lim yaxlit ta'lim jarayoniga integratsiyalashgan pedagogik va uslubiy yondashuvlar, maxsus o'qitish usullari, texnologiyalaridan foydalanish, mazmuni, o'qituvchilar va talabalarning o'zaro munosabatlari turini qo'llash orqali ta'lim natijalariga erishini nazarda tutadi. Ayni paytda, kompetentli yondashuvning nuqtalari maqsadlar va vositalarning pozitsiyalarini o'zgartiradi – "ZUNlan yakuniy maqsadlardan oraliq maqsadlar toifasiga o'tadi", ta'lim natijalarining yangi turlari dozarblashadi.

Ta'lim muammosiga zamonaviy yondashuvlar tizimida kompetentli yondashuvning nazariy va uslubiy asoslanishi I.A.Zimnyaya, uning ma'no yaratuvchi tushunchalari - «kompetensiyalar» va «kompetentlik»ni ajratadi. Muallif kompetentli yondashuvning o'rmini I.V.Blauberg va E.G.Yudinlarning uslubiy darajalari ierarxiyasiga muvofiq belgilaydi, uni quyidagiga kiritadi:

- bitta katta va ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan sohaga - ta'limga - va u bilan bog'liq bo'lgan shaxsning kasbiy faoliyatiga tegishli bo'lgan tizimlilik bilan tavsiflangan aniq ilmiy (uchinchi) uslubiy tahlil darajasiga;
- uning mazmunini belgilovchi va ta'limning turli jihatlarini bilan bog'liq boshqa yondashuvlar bilan birgalikda yashash uchun asos bo'lgan ta'lim maqsadi va natijasiga;

- ta'limning amaliyotga yo'naltirilgan tomonini kuchaytiradi, e'tiborni natijaning operatsional, ko'nikmali tomoniga qaratadi.

Bo'lajak **oligofrenopedagoglarning** (ya'ni, aqli zaif bolalar bilan ishlovchi maxsus pedagoglarning) **kasbiy kompetentligining tarkibiy tuzilmasi** bir nechta asosiy komponentlardan iborat. Ilmiy manbalarda kasbiy kompetensiya odatda **bilim, ko'nikma, malaka** va **shaxsiy sifatlar** uyg'unligi sifatida izohlanadi. Oligofrenopedagoglarga xos tarkibiy tuzilma quyidagicha ifodalanadi:

1. Kognitiv (bilim) komponent

- Maxsus pedagogika va psixologiya asoslari, xususan, oligofrenopedagogika nazariyasi.
- Aqli zaif bolalarning rivojlanish xususiyatlari va korreksion yondashuvlar.
- Defektologiyada qo'llaniladigan metodlar va texnologiyalar.
- Inkluziv ta'lim va integratsiya jarayonlari bo'yicha bilimlar.
- Huquqiy-me'yoriy hujjatlar (ta'lim qonunchiligi, maxsus ta'lim standartlari).

2. Operatsional (amaliy) komponent

- Diagnostika qilish ko'nikmalari (psixologik-pedagogik tashxis qo'yish).
- Ta'lim-tarbiyaviy dasturlarni ishlab chiqish va ularni moslashtirish.
- Maxsus metod va texnologiyalardan foydalanish (nutqni rivojlantirish, ijtimoiy moslashuvni shakllantirish).
- Differensial va individual yondashuvni qo'llash.
- Reabilitatsion va korreksion mashg'ulotlarni samarali tashkil etish.

3. Shaxsiy-axloqiy komponent

- Insonparvarlik va empatiya, mehribonlik, sabr-toqat.
- Pedagogik muloqot madaniyati.
- Stressga bardoshlilik, irodaviy sifatlar.
- Kasbiy mas'uliyat va burchni his qilish.
- Doimiy o'z-o'zini rivojlantirishga intilish.

4. Ijtimoiy-kommunikativ komponent

- Ota-onalar bilan hamkorlik qilish malakasi.
- Jamoada ishlash ko'nikmalari (psixolog, logoped, shifokor, ijtimoiy pedagog bilan hamkorlik).
- Bolalarni ijtimoiy muhitga moslashtirish va integratsiya qilish tajribasi.
- Jamiyatda nogironligi bo'lgan shaxslar haqida ijobiy qarashlarni shakllantirish.

5. Innovatsion-kompetensiya komponenti

- Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish (multimedia, interaktiv vositalar).
- Yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish.

- Ilmiy-tadqiqot faoliyatini olib borish.
- Yangi metodikalarni ishlab chiqish va tajribaga joriy qilish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Гайдукевич С.Е. Методическая подготовка учителя-олигофренопедагога к работе в условиях инклюзивного образования // Инклюзивное образование: направления, проблемы, решения (ИВ выпуск) : матер. науч.-практ. конф., г. Бэлц, 19 октября 2018 г. / Бэлцкий государственный университет им. А. Руссо – Бэлц, 2018. – S. 27-32.
2. Гладун Л.А. Особенности методической компетентности и компетенций специального педагога // Вестник Костромского государственного университета; серия Педагогика, психология, социокинетика. – 2018. – № 1. – S. 168-172.
3. Граборов А.Н. Основы олигофренопедагогики – М.:Классикс Стил, 2005. – 247 с.
4. Azizxo‘jayeva N.N. Pedagogik kompetentlik va pedagogik texnologiya. – Toshkent: TDPU, 2003.
5. Mavlonova R., To‘raqulova Sh., Rahmonqulova N. Pedagogika. – Toshkent: Nizomiy nomidagi TDPU, 2019.
6. G‘oziyev E.G‘. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O‘qituvchi, 2002.